

Petar Guberina (1913-2005)

Politika je progutala jezik

Na pariškoj Sorbonni, gdje je prije 50 godina stekao doktorat, profesoru zagrebačkog Filozofskog fakulteta, Petru Guberini, uručen je nedavno drugi orden francuske Legije časti: nakon Viteza, ovaj istaknuti svjetski znanstvenik i istraživač jezika, govora i sluha dobio je i viši stupanj – Oficira legije časti. U velikom salonu Pariškog sveučilišta, ceremonija je bila sasvim u skladu s priznanjem i ugledom našega znanstvenika, čije su metode učenja stranih jezika i osposobljavanja gluhih i nagluhih osoba prisutne u cijelome svijetu. Član HAZU, sveučilišni profesor, višegodišnji diplomat, osnivač Instituta za Afriku, osnivač Instituta za fonetiku, osnivač SUVAG-a, ugledan gost na mnogim sveučilištima u Francuskoj, Americi i brojnim drugim zemljama, prof. dr. Petar Guberina pripada redu onih znanstvenika koji ne govore često o sebi, iako je za 75 godina sakupio iskustva kakva se uistinu rijetko sreću.

Imate, profesore Guberina, veoma bogatu biografiju, a u javnosti se o Vama malo zna. Da li zato što to niste htjeli, ili što niste stigli, jer ste više u svijetu nego kod kuće?

– U posljednjih tridesetak godina bio sam zaokupljen znanstvenim istraživanjima i diskusijama u zemlji i u svijetu. Na mnogim područjima, od jezika do sluha i govora, stvarao sam mnogo nova u više znanstvenih oblasti. Kad sam rekao da su u jeziku najvažniji situacija i intonacija, a ne samo riječi, učinio sam nešto što je bilo prijelomno, ali što me istodobno suočilo s velikim zidom otpora, i to posvuda u svijetu. U školama je na

snazi bila analitička metoda, a ja sam propagirao da je za učenje jezika najvažnija situacija, uključivši i učenje gramatike. To je bio izazov dotadašnjim metodama učenja jezika.

Govorite o zidu otpora. Tko ga je sačinjavao?

– Zid otpora za strane jezike nije bio tako velik, jer je kod nas bio snažan osjećaj da je najvažnije naučiti govorni jezik. Veći je otpor bio kod stručnjaka koji su radili s gluhom djecom, jer prije moje verbo-tonalne metode nije uopće bilo riječi o učenju govora kod osoba teško oštećena sluha i kod gluhih. Nitko dotad nije vjerovao da se može popraviti slušanje.

Pogotovo je bilo strano kad sam ja govorio da se periferija uha ne mijenja, ali da se rehabilitacijom mijenja razumijevanje riječi. Mnogima je to izgledalo kontradiktorno, kao nekakvo veliko čudo. A, u stvari, nisu vodili računa o običnoj pojavi – da se slušanje ne odvija u uhu nego u mozgu. Prije mene, nije se pomišljalo da gluho dijete preko slušne percepcije i preko tjelesne transmisije riječi može usvojiti govor. Gluha djeca odgajana su u zavodima. Smatrao sam da djeca žive u kućama ili kod roditelja, tamo gdje se govori, pa sam naišao na otpor svih onih koji su tvrdili da gluha djeca moraju biti u zavodu, uvijek na socijalnoj skrbi. Umjesto izolacije, gluhoj i nagluhoj djeci obećavao sam integraciju. To je sasvim drugo gledanje na njihovu budućnost. Pošao sam od toga da im valja prići na nov način, ne tako da ih se stavlja u zavod, da ih se samo hrani, nego da im se daje mogućnost razvoja kakvu ima normalno dijete.

Kako ste došli do svoje metode, iz iskustva ili na osnovi proučavanja literature?

– Može izgledati presmiono, ali do svoje metode došao sam najviše na osnovi opažanja. Literatura koju sam čitao davala mi je povoda da se udaljim od onoga što drugi pišu. Što je

literatura govorila? Da ljudi poslije 50 ili 60 godina počinju slabije čuti visoke tonove, što je točno. Ali nije bilo točno da tim osobama treba pojačavati tonove koje ne čuju. A što sam ja opazio? Ako se tonovi pojačavaju, oni uopće ne mogu razumjeti, obratno, osjećaju bol. Ako takvoj osobi počnete vikati, ona kaže: »Ne vičite, boli!«. Prije moje metode, nijednoj osobi od 50 ili 60 godina koja je gubila sluh – što je tipično za te godine – nije koristila nikakva proteza, jer ju je boljelo kad se pojačavao ton. Ustanovio sam da te osobe dobro čuju niske tonove. Zaključio sam da im treba davati ono što im je najbolje ostalo. Kao fonetičar znao sam da se putem niskih tonova najbolje prenose ritam i intonacija. Također sam znao da dijete ne počinje komunicirati riječima, nego gestama, pokretima. Tada sam rekao sebi: djeca imaju bazu za razvoj govora, jer čuju niske tonove. Čak i gluha djeca imaju sačuvane najniže tonove. Poslije sam otkrio da se koristi i tijelo, jer je najosjetljivije na niske tonove. Tako je došlo do sasvim novog gledanja, što je izazvalo jaku reakciju u svijetu. Danas je banalno kad se kaže da se može slušati preko tijela. Onda je to bilo revolucionarno otkriće.

Što je bilo ključno za Vašu metodu učenja jezika koja se danas koristi u cijelome svijetu?

– Ključni je događaj bio kad sam vidio da osobe, kad prijeđu 15 ili 20 godina, ne mogu dobro čuti strane glasove. Čuju dobro svoj jezik, a ipak ne percipiraju dobro strani glas. Tada sam shvatio da je slušanje širi pojam, pa sam počeo istraživati kako mi uopće slušamo. Zaključio sam da nekome tko uči strani jezik treba eliminirati frekvencije, a ne širiti, kako se prije mislilo. Kad nekoga stavite pet sati pred magnetofon, nakon pet sati on ponavlja iste greške kao prije toga. Ako je netko prešao 15 ili 20 godina, može, ne znam koliko, živjeti u inozemstvu, on će izgovarati strane riječi uglavnom prema svome materinjem jeziku, osim ako je stručnjak iz tog jezika. Što

sam ja napravio? Rekao sam: treba mašinu prilagoditi čovjeku, a ne čovjeka mašini. Dakle, poći od čovjeka.

Je li to bit metode Guberina?

– Jest, to je bit: podrediti učenje i mašinu optimalni. Ako vam emitiram glasove preko frekvencija na koje Vaš mozak može odgovoriti, onda mogu očekivati da ćete Vi to čuti. Ako je to mozak registrirao, on je bogatiji pa treba ići dalje, širiti mogućnosti slušanja i učenja.

Metoda Guberina odnosi se na normalno učenje stranih jezika (tzv. audiovizualna metoda) i na osposobljavanje osoba oštećena sluha...

– Da, i treće, na učenje govora djece koja nisu imala priliku da nauče govoriti. Ništa ne može naučiti dijete koje nema afektivnih uvjeta. Pruski car Friedrich Veliki htio je na svoj način riješiti koji je prvi jezik – hebrejski, grčki, latinski... našao je 200 djece, stavio ih u lijepu kuću i dobro hranio. Nitko djecu nije dirao, nitko s njima nije govorio. Car je htio tako doznati koji će jezik djeca progovoriti. Nakon godine dana nitko nije progovorio ništa, nitko nije prohodao, a nakon dvije godine svih 200 djece je umrlo. To znači da je govor zasnovan na istoj biološkoj bazi kao naš život – to je ljubav i afektivnost. Bez afektivnosti djeca su umrla.

Mala djeca lako uče jezike. Zašto?

– Učenje jezika nije stvar kvantitete i snage zvuka, nego stvar mozga. Mozak najbrže raste u najmlađoj dobi, i ako dijete ima stimulaciju izvana, oni ulaze u mozak u rastu. To postaje njegovo. Od momenta kad završi rasti, kad se formirao materinji jezik, teško je učiti. Kad poslije toga čovjek pravi greške, on tako brani svoj materinji jezik. Predškolska djeca još nemaju formiran materinji jezik, i oni se nemaju od čega braniti.

Kako ste uopće došli na to da se posvetite govoru? Po obrazovanju ste lingvist, bili ste diplomat, i završili ste na širenju govora i jezika.

– Prije rata bio sam asistent na romanistici kod profesora Skoka, svjetskog stručnjaka iz romanskih jezika. Kao mladi asistent, čak kao student posljednje godine, razmišljao sam o tome da je gramatika koju mi učimo ograničena zato što se zasniva samo na pisanom jeziku. Već 1938. godine, prije doktorata u Parizu, napisao sam studiju *Govorni i pisani jezik* u kojoj sam iznio da u našim komunikacijama postoje i ritmovi, geste, intonacije, a ne samo riječi. U srednjoj školi mnogo sam se bavio muzikom, svirao sam klavir, Bacha, kao maturant u crkvi Sv. Jakova u Šibeniku. Htio sam studirati konzervatorij, ali nisam imao sredstava. U nemogućnosti da nastavim muziku, bacio sam se na muziku govora. Zaključio sam da su intonacije mnogo važnije za sintaktičke strukture nego sami veznici ili načini. Zato sam počeo izučavati govor i prvi sam, poslije nekoliko godina, stvorio tzv. lingvistiku govora koja proučava ne samo riječi, nego i situacije, ritmove, intonacije. Prirodno je bilo da idem dalje – što imamo u govoru, kako se njime služimo.

Poznato je da ste studirali u Parizu. Iz toga vremena seže vaše prijateljstvo s velikim afričkim pjesnicima Aimé Césaireom i Léopoldom Senghorom; Césairea ste čak doveli u Šibenik 1934. godine.

– Upoznao sam ga u Parizu, bijedan je bio on, bijedan sam bio ja. Mjesecima smo živjeli na pola kile kruha, a onda sam ga ja, kao težačko dijete koje nije imalo novaca, ali je imalo kruha i pomidora, pozvao u Šibenik. Siromaštvo nas je spojilo. U Šibeniku je Césaire počeo pisati dijelove svoje velike poeme *Zapis o povratku u rodni kraj*.

U tom se vremenu razvila Vaša ljubav za crnačku poeziju. Malo je poznato da ste sastavili prvu zbirku poezije afričkih pjesnika 50-ih godina.

– Osim lingvistike i govora privlačila me literatura, kritika. Budući da me zanima muzika, ritam i literatura, afrička i crnačka poezija veoma su mi bliske. Želio sam da naš svijet upozna vrijednost crnačke civilizacije, da odbaci rasne predrasude. U nas je u to vrijeme bilo mnogo predrasuda, gotovo nitko ništa nije znao o poeziji crnih pisaca. Dao sam prvu informaciju u Jugoslaviji o crnačkoj kulturi uopće, osnovao sam Institut za Afriku. Tad sam animirao Ivaniševića, Balena i druge pjesnike, i počeli smo prevoditi i izdavati knjige afričke poezije. Afrika je dio moga života i s kulturnog i s emocionalnog stanovišta. Kad sam 1961. stupio prvi put na afričko tlo, kad me Senghor pozvao na proslavu nezavisnosti Senegala, to je bio najveći doživljaj u mome životu.

Je li Senghor najveći crnački pjesnik?

– Najveći crnački pjesnik je Césaire. To veli i Senghor. Može se reći da su najveći crnački pjesnici Césaire i Senghor.

Prije rata niste se bavili politikom?

– Zanimala me nauka, nisam imao vremena za politiku. Ali već četvrti dan nakon okupacije ušao sam u politiku, angažirala me Marija Bakarić. Ona je dobro znala moju pokojnu ženu koja je bila politički aktivna. Kao asistent, vidio sam da su moji najbolji studenti ljevičari, skrivao sam ih po seminarima kad su ih ustašofili gonili i išli na njih nožem. Dva mjeseca nakon početka rata ušao sam kao lažni liječnik u jedan logor u Zagrebu i izveo 20 ljudi. Neki su još živi. Veći dio rata obavljao sam složene zadatke u inozemstvu za NOP, najviše u sjevernoj Italiji i Švicarskoj. Bilo je burnih doživljaja.

To Vas je poslije rata odvelo u diplomaciju?

– Prije nego što je rat završio radio sam u našoj diplomaciji. Kasnije sam s Kardeljem, Beblerom i Matesom bio na međunarodnim konferencijama, dvije godine bio sam u Grčkoj, u našoj Ambasadi, za vrijeme Markosove borbe protiv fašističkog režima u Ateni. Veoma sam zavolio Grčku i proučavao sam njezinu historiju za vrijeme Drugoga svjetskog rata i poslije. Kolege u Ministarstvu u Beogradu dali su mi zadatak da sastavim Bijelu knjigu o Grčkoj. To sam učinio 1949. godine. Iz nje se vidi tko je ostavio Markosa na cjedilu.

Mnogo se govori o Kardelju, jedni kažu da je bio pretenciozan, drugi da je imao mentalitet učitelja... što Vi možete posvjedočiti?

– O njemu nosim najbolju uspomenu. Dobro sam ga poznao, bio je vrlo skroman, vrlo požrtvovan, neobično marljiv, bio je šutljiv, brinuo je za ljude. Kad sam se vratio iz Grčke, gdje je bjesnio građanski rat, pokazao je izvanrednu humanost. Sjećam se da sam za vrijeme konferencije u Londonu, 1946. godine, pravio *dossier* o odnosu prema našim ratnim izbjeglicama koji su se željeli vratiti, ali im ustaše i četnici to nisu dali. Predlagao sam da pravimo razliku, da ne tretiramo sve kao ratne zločince. U početku su i Bebler i Mates bili neodlučni, pa smo odlučili da ja pošaljem izvještaj u Beograd. Obično je odgovor stizao brzo, a ovaj put nije došao ni poslije 6-7 dana. Stigao je osmog dana: »Mislimo da drug... (ne znam kakav sam pseudonim imao) ima pravo«. Naša je diplomacija u to vrijeme bila otvorena.

U New Yorku, na jednoj konferenciji, sjedio sam uz gospođu Roosevelt, jer smo kao zemlja bili bliski po abecedi. Amerikanci su tada blokirali svaku pomoć Jugoslaviji. Kažem ja njoj: Kako možete svima davati, a nas zaobilazite, pa mi smo spašavali vaše pilote. Ona mi odgovori da bismo mogli dobiti pomoć ako bismo objavili zajedničku rezoluciju o tome da među

izbjeglicama ima ratnih zločinaca, ali ima i onih koji to nisu. Pozvala nas je da se nađemo u njezinom stanu u Petoj aveniji. Pita me Mates što ja mislim, da li ona govori ozbiljno? Ja kažem: Mislim! I odemo mi k njoj, ne čekajući odgovor iz Beograda. Poslije ponoći našli smo se u njezinom stanu i napisali američko-jugoslavensku Rezoluciju. Gromiko je bio zamjenik generalnog sekretara. Nekoliko je sati sprečavao da taj tekst dođe pred Skupštinu. Rusi su često govori da smo ih izdali još 1946. Mislili su na to, iako to nije bila nikakva izdaja, ni Rusa, ni socijalizma.

Sretali ste i Tita. Kao diplomat ili kao naučnik?

– U obje uloge. Bio sam, kao diplomat, u New Yorku poslije prekida s Rusima kad nam je Tito prije odlaska iz Beograda rekao: »Morate se izboriti da Jugoslavija uđe u Vijeće sigurnosti. Dajte sve od sebe, ja ću vam pomoći. Ako ne uspijete, ruske su trupe na granici, napast će nas!«. U New Yorku smo naišli na zid: Zapad nam ne vjeruje, a Istok nas odbacuje. U početku nam se činilo da su uz nas četiri zemlje, za tjedan dana već ih je bilo sedam. Javili smo Titu, a on je uzvratilo: »Izvanredno, čestitam!«. Nismo znali misli li ozbiljno, ili nam se ruga. Čekao je da klasa oficira završi školu, održao im govor, i rekao da ćemo se oružjem braniti od svakoga tko bi nas silom napao. Od sedam, podrška je narasla na 30 delegacija. U kuloarima smo dobili još pet delegacija, i većinu s kojom smo ušli u Vijeće sigurnosti.

Tito me pozvao nekoliko puta kad su bili afrički državnici, Senghor i drugi. Jednom me pred Bakarićem i Kardeljem tiho pitao: »Što ti misliš o Seku Tureu?«. Odgovorio sam: »Mislim da je lud«.

Zašto? Zato što je ubio svoje najbolje suradnike. Neke sam poznao osobno, iz Pariza i Konakrija. Tito kaže: »Petre, sad si me smirio, puno ti hvala. I ja tako mislim«. Udario je rukom po stolu: »Evo, što Vam ja stalno govorim, nisu oni nikakvi

izdajice!«. Tito je time kazao ono što je za njega bilo bitno: nije želio da se socijalizam dehumanizira. Seku Ture je bio jedan od ljudi koji ga je najviše hvalio. Ali Tito mu nije oprostio što je likvidirao svoje suradnike.

Vi ste jedan od rijetkih koji dobro govore o velikim ličnostima iz borbe i poslijeratnog doba. Zašto toliki napadi?

– Jasno je, ima dosta ljudi koji ne žele da se nastavi avnojska Jugoslavija, a Tito je bio njezin glavni stvaralac. Absurdno je što se sve o njemu govori. To umanjuje, ili čak anulira, ugled Jugoslavije pred svijetom. Kažem to s punim poznavanjem stvari, jer se krećem u krugu ljudi iz cijeloga svijeta. Ljudi koji tako blate Tita znaju što to znači. Imaju, dakle, neke druge interese i planove s Jugoslavijom: smanjiti Titovu sliku da bi se nešto drugo moglo dogoditi. Možda i s drugom slikom.

Uoči rata Vi ste s prof. Krstićem napisali knjigu Razlika između hrvatskog i srpskog književnog jezika. Kako je došlo do toga?

– Jednostavno. Mnogo sam se bavio jezikom i opazio sam da u književnoj upotrebi ima dosta razlika kad se piše u Zagrebu i kad se piše u Beogradu. Mnoge školske knjige izlazile su u Beogradu, nastavnici su po njima predavali, a djeca su po njima učila. Bilo je mnogo riječi koje su bile strane književnom jeziku, i hrvatskom i srpskom. Ali, u Beogradu je vladala teza, Aleksandar Belić ju je branio, da se beogradski nametne kao književni jezik. Ja sam to pričao sucu Badroviću, koji je bio član KP (slučajno sam ga sretao, jer je moja pokojna žena radila u njegovoj kancelariji). Kaže on meni jednog dana: »Razgovarao sam sa svojim drugovima, to je veoma interesantno«. Nisam imao nikakvu namjeru to tiskati, on mi je uzeo materijal i rekao da će dati »odgovornom licu« u Partiji. Poslije mi je rekao da je to pregledao Keršovani i da to treba tiskati.

Moje je polazište bilo da su to dvije varijante jednog jezika. Kad je 1941. Pavelić vidio moj rad, bio je bijesan. To nije bilo u duhu njegova korienskog nazora.

Vaš je rad izdala Matica hrvatska.

– To je bilo najjednostavnije, jer je Matica hrvatska bila veliki izdavač. U naslovu sam imao: *Razlike hrvatskog književnog jezika i srpskog književnog jezika*; u uvodu sam objasnio što znači književni jezik, rekao sam da književni jezik ima svoje norme. U tome nema ničega ni šovinističkoga, ni nelingvističkoga. To su bile reakcije na beogradski režim koji je htio svima nametnuti kao književnu normu beogradski kolokvijalni govor.

U jednoj polemici prije nekoliko godina napadali su Vas da ste preteča korienskog pravopisa?

– Nisam to vidio. Ne znam tko je to mogao reći. Pa taj ne zna što sam ja napisao, ili ne zna što je korienski pravopis. Pavelić je tražio da se napiše korienski pravopis, a ja sam s Krstićem – koji nije nikakav fašist, koji je bio sin šibenskog učitelja – napisao pravopis hrvatskoga književnog jezika, a ne korienski pravopis. Nikad to nije objavljeno. Neki čovjek nas je izdao kad je sve bilo prelomljeno, došla je ustaška policija i sve zaplijenila. Ja sam već bio u Italiji, o tome ništa nisam znao dok se nisam vratio i u svojoj bivšoj garsonijeri našao primjerak prelomljenog teksta. Slagar je sakrio tri primjerka, jednog za mene, drugog za Krstića, trećeg za Cipru, oca muzičara Cipre.

Nema ništa sporno, po Vašem mišljenju, u »razlikama«?

– Nema ništa. To je ono što se kasnije nazvalo zapadna i istočna varijanta. Ali je izašao pred rat i neki su ga krivo in-

terpretirali. To mi je uvijek bilo žao. U novinama su se tom knjižicom dnevno služili poslije rata.

Kad danas kao lingvist gledate na naše jezične sporove, mislite li da su ispolitizirani?

– Jako, toliko da se sve teže vidi jezik ispod debelog sloja politike. Sporovi su ponekad potpuno besmisleni, jer svi mi priznajemo da su hrvatski i srpski jedan jezik, da su književnom jeziku pridonijeli jednako i Hrvati i Srbi (i Srbi u Hrvatskoj). Nema u jeziku nikakva razloga da se stvara preosjetljiva situacija. Treba naći soluciju da i Hrvati i Srbi budu zadovoljni. Ako je baza jezika ista, novoštokavska, ako su hrvatski i srpski književnici jednako pridonosili tome jeziku, ne vidim razlog da se ne izrazi da je jezik kojim govorimo stvarno zajednički, da je to zajednički rezultat. Kad smo Krstić i ja pisali *Razlike...*, nismo mislili na razlike između hrvatskoga književnog i srpskoga književnog jezika u Hrvatskoj, mislili smo na razlike između hrvatskog i srpskog književnog jezika u Hrvatskoj i govora u Beogradu, koji je bio izvan književnih standarda, a beogradski režim ga je nametao kao književni jezik Srba i Hrvata. Beograd se nametao ne samo politički nego i jezično. Sve što nije bilo u Beogradu, nije bio književni jezik. Mi nismo bili protiv srpskog jezika, nego protiv takve prakse da se jezik toga grada nametne kao književni. Ista bi stvar bila da netko pokuša reći da je govorni jezik u Zagrebu književni jezik.

Vaše Razlike... bile su odgovor na takvu situaciju ?

– Tako je ispalo. Ja sam insistirao na razlikama u književnom jeziku da bih se suprotstavio da se kao književni jezik za sve nametne onaj jezik kojim se govorilo u Beogradu. Rješenje je u tome da svatko njeguje svoj književni jezik, da prihvatimo da postoje varijante istočnoga i zapadnog dijela.

Osjećam da postoji tendencija dijeljenja; stvaranja umjetnih razlika, isto kao što postoji tendencija poliranja specifičnosti i razlika. Kao što nema prisilnog jedinstva, nema ni umjetnih podjela. Nije dobro ni kada se jezik silom spaja, ni kada se silom razdvaja.